

Türkistan Lejyonu İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Saflarında Savaşan Türkler

Kumru, Coşkun, (2024), Türkistan Lejyonu İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Saflarında Savaşan Türkler, Kronik Yayınları, İstanbul. ISBN: 978-625-6774-92-6, 1. Baskı, 432 s.

Metehan ERASLAN *

Coşkun Kumru, Pamukkale Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalında Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. 2021 yılında *Hitler Almanyası'nın Türkistan Politikası* ismiyle yapmış olduğu doktora tezini daha sonra yeniden düzenleyerek 2024 yılında *Türkistan Lejyonu: İkinci Dünya Savaşı'nda Alman Saflarında Savaşan Türkler* adıyla okurlara sunmuştur.

Eser, Almanya'nın Nazi dönemindeki Türkistan coğrafyasına yönelik siyasi, askeri ve ideolojik politikalarını detaylı bir şekilde incelemektedir. Ayrıca, Almanya'nın "Drang nach Osten" (Doğuya Yöneliş) stratejisi çerçevesinde Türkistan'ın artan stratejik önemini, bu bağlamda yürütülen faaliyetleri ve İkinci Dünya Savaşı sırasında bölgenin Nazi politikalarındaki rolünü

değerlendirmektedir. Bu bakımdan çalışmayı özel kılan önemli noktalardan bir tanesi okuyucuya Alman arşiv belgeleri ile birlikte geniş bir kaynakça sunmasıdır.

Kumru'nun bu eseri, kronolojik olarak tasnif edilmiş üç ana bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümler kendi içerisinde bir bütünlük arz ederken aynı zamanda meselelerin birbiri ile bağlantısının kurulabilmesi için çeşitli dönemlere de atıflar yapılmıştır. Bölümler sırasıyla *II. Dünya Savaşı ve Savaş Esirleri*, *Kızıl Ordu'dan Alman Saflarına Türkistanlılar*, *II. Dünya Savaşı'nın Sonu* şeklinde isimlendirilmiştir.

Eserin ilk bölümüne başlamadan önce *Giriş* kısmında (Kumru, 2024, s. 13-20), Türkistan bölgesinin coğrafi ve stratejik önemine dair kapsamlı bir analiz yapılmaktadır. Kumru, Türkistan'ın zengin doğal kaynakları, geniş tarım alanları ve

* Doktora Öğrencisi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, eraslanmetehan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8233-1086, Konya / TÜRKİYE

Başvuru/Submitted: 26/01/2025

Kabul/Accepted: 22/08/2025

Yayın/Published: 25/12/2025

kritik bir konuma sahip olması sebebiyle Sovyetler Birliği ve Almanya gibi büyük güçlerin çıkar çatışmalarının merkezinde yer aldığını vurgulamaktadır. Bölge, kuzeyden güneye ve doğudan batıya stratejik geçiş yollarını içermesi sebebiyle, İkinci Dünya Savaşı'nda daha da kritik bir hale gelmiştir. Yazar ayrıca, *Giriş* kısmında konuya dair mevcut literatürü değerlendirerek kendi çalışmasının özgün yönlerini vurgulamıştır. Bu kapsamda, sadece yayımlanmış çalışmalara başvurulmakla kalmamış, büyük ölçüde daha önce yayınlanmamış belgelerin bulunduğu Alman Federal Arşivi, Alman Federal Askeri Arşivi ve Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi gibi birincil kaynaklardan faydalanmıştır.

Eserin birinci bölümü, İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç sürecini aktararak Nazi Almanyası'nın Avrupa'daki işgal politikalarına ve Sovyetler Birliği'ne yönelik tutumuna odaklanmaktadır. Kumru bölümün başında, savaşın fitilini ateşleyen Polonya'nın işgalinden başlayarak Almanya'nın hızla Batı Avrupa'daki ülkeleri işgal etmesini ve ardından Doğu'ya yönelerek Sovyetler Birliği ile girdiği ideolojik ve askeri çatışmayı ele almaktadır. Hitler, Sovyetler Birliği'ni yalnızca Almanya'nın ideolojik bir karşıtı olarak değil, aynı zamanda Bolşevizm'in Avrupa'nın bütünlüğü ve özgürlüğü için bir tehdit olduğu gerekçesiyle hedef almıştır. Yazar, bu çerçevede Nazilerin Bolşevizm karşıtlığı, Russofobi ve antisemitizmin bir araya geldiği bir ideolojik temele dayandığını vurgulamaktadır. Hitler, Sovyetler Birliği'ni "Yahudi yönetim biçimi" olarak tanımlarken, Slav halklarını ise Almanların çıkarları doğrultusunda köleleştirilecek değersiz insanlar olarak görmüştür (Kumru, 2024, s. 25-27).

Bu savaşta taraf ülkelerin karşılıklı altyapılarına, asker sayılarına ve ülkelerin iç durumuna da metinde ayrıntılı bir şekilde yer veren Kumru, gerçekleşen Alman saldırısı sonucu çok sayıda Kızıl Ordu askerinin Almanlara teslim olmak zorunda kaldığını belirtmiştir. Bu durum çeşitli sebeplerle açıklanırken Kumru'ya göre teslim olma veya firar etme oranlarında askerlerin yaş faktörü önemli bir rol oynamıştır. Yaş ortalaması küçüldükçe askerlerin savaş koşullarına yönelik şikayetlerinin ve teslim olma eğilimlerinin arttığı vurgulanmıştır. Diğer yandan eserin ana konusu ile bağlantı kurularak Sovyet Ordusu içinde oldukça fazla nüfusa sahip olan Türkistanlıların da bu sebeple kaçma eğiliminde olduğu aktarılmıştır. Sovyet ordusu içinde yer alan Türkistan Türkleri, savaşın en zorlu koşullarını yaşayan gruplardan biri olarak ele alınmıştır. Rus subayları tarafından "zavallı askerler" olarak değerlendirilen Türkistan Türkleri, hem Sovyet Ordusu içindeki ayrımcılığa hem de yetersiz yaşam koşullarına maruz kalmışlardır. Bu durum, askerlerin Sovyet rejiminden uzaklaşma ve kaçma eğilimlerini artıran önemli bir faktör olarak okuyucuya sunulmuştur (Kumru, 2024, s. 41). Yazar birinci bölümün devamında esir kamplarının durumu, Türkistan Lejyonu'nun kuruluşu yolundaki süreç ve Türkiye'nin Türkistanlı savaş esirlerine yönelik tutumu üzerine yoğunlaşmıştır.

Kızıl Ordu'dan Alman Saflarına Türkistanlılar başlığını taşıyan ikinci kısım, eserin en hacimli bölümünü oluşturmaktadır. Bölümün kurgusunu öncelikle Almanların askeri olarak stratejik hamleleri ile başlatan Kumru, Sovyetler Birliği'nin çok uluslu yapısının Nazilerin dikkatini çektiğini ve bölgedeki insan gücünü kendi lehlerine kullanmak için bir politika izlediklerini söylemektedir. Nazi Almanyası'nın Doğu politikası, ideolojik

bir temele dayanmakla birlikte, savaşın ilerleyen safhalarında pragmatik bir yaklaşıma evrilmiştir. Öyle ki, savaşın getirmiş olduğu ağır kayıplar insan gücü noktasındaki eksikliği artırmış, bu durumda Almanların savaş esirlerinden yararlanma arzusunu harekete geçirmiştir (Kumru, 2024, 103-104). Türkistanlı savaş esirleri de hem daha iyi yaşam koşullarına sahip olmak hem de Almanlar tarafından vaat edilen özgür Türkistan adına savaşmak için Alman saflarında gönüllü olarak yer almışlardır. Kumrunun ifadesiyle *bir savaş esirine değersiz koşullar altında kampta yok olmaktansa bir ulusal özgürlük fikri için onurlu bir şekilde ölmek daha iyi görünmüştür*. Nitekim bu şartlar altında Hitler'in onayıyla "Osttruppen" olarak adlandırılan Doğu Lejyonları kurulma kararı alınmıştır. Böylece ilk olarak esir kamplarından toplanan Türk, Kafkas ve Volga gönüllülerinden oluşan altı lejyon kurulmuştur. Türk halklarından kurulacak birliklerin amacı ise işgal edilen bölgelerdeki nüfusu kontrol altında tutmak ve bölge halkından Almanya'nın işgal politikasına destek sağlamak olarak açıklanmıştır (Kumru, 2024, s. 117). Kumru bölümün devamında Lejyonların organizasyonu ve cephelere sevki hakkında okuyucuya detaylı bilgiler de sunmaktadır. Daha sonra Waffen SS birlikleri arasında da Türkistan Müslümanlarından oluşan bir birliğin teşkil edildiğini belirten yazar, Türkistan'ın İkinci Dünya Savaşı'ndaki stratejik pozisyonunu ortaya koyabilmek adına Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ı ayrı başlıklar altında incelemiştir (Kumru, 2024, s. 194-214).

Ardından Veli Kayyum Han'ın başkanlığını yapmış olduğu ve Almanya tarafından Türkistan Hükümeti olarak kabul edilen Milli Türkistan Birlik Komitesi'nin (MTBK) kuruluşu ve faaliyetleri hakkında bilgilere yer verilmiştir. MTBK'nın amacını, *bağımsız bir Türkistan'ın yaratılması, Kazak, Özbek, Kırgız ve Türkmenlerin tek bir ulus olarak birleşmesi, Sovyetler Birliği'nden ayrılma, gençlerin milli ruhla eğitilmesi, Türk kültürünün yaygınlaştırılması ve Türkiye ile bağların güçlendirilmesi* gibi noktalarla açıklayan Kumru, uluslararası girişimlerde de Alman hükümeti ile ortak hareket edildiğini belirtmiştir (Kumru, 2024, s. 237). Bu doğrultuda Veli Kayyum Han Almanya'nın Ankara Büyükelçisi von Papen'in isteği üzerine Türkiye'ye dört haftalık bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Kumru'ya göre bu ziyaretteki amaç, Türk politikacılarına Almanların Doğu politikasında Türklere verdiği önemi göstermek ve Türkiye'de olumlu bir imaj yaratılarak Türk siyasetini Mihver çizgisine yakınlıktır. Kumru buradan hareketle Almanların savaş dönemindeki propaganda faaliyetlerini ve kullandıkları yöntemleri aktararak savaş dönemi Türkiye'si hakkında bilgiler vermiştir.

II. *Dünya Savaşı'nın Sonu* başlıklı üçüncü ve son bölüm ise Almanya'nın giderek gerileyen askeri durumu ve Adolf Hitler'in intiharı ile sonuçlanan Alman yenilgisini anlatarak başlamıştır. Yenilginin ardından galip devletler arasındaki savaş esirlerinin iadesi üzerine gerçekleşen meselelere eserinde yer veren Kumru, Yalta Konferansı'nda alınan kararlar doğrultusunda Almanya'da bulunan Sovyet vatandaşı savaş esirlerinin yaşadıklarına dair rakamlara da değinmiştir. Yazarın verdiği istatistiğe göre, geri gönderilen esirlerin 20'si ölüme veya bir kampta 25 yıla mahkûm edilmiş, 15-20'si 5-10 yıl hapis cezasına çarptırılmış, %10'u en az 6 yıl Sibiry'a ya sürgün edilmiş, %15'i harap olmuş bölgelerde çalışmaya zorlanmış, % 15-20'sinin eve dönmesine izin verilmiş ve

geri kalan % 15-20'si ise eve giderken ölmüş veya kaçmıştır (Kumru, 2024, s. 350). Bu veriler ışığında Kumru, savaş esirleri iadesini *insanlığa karşı işlenmiş bir suç* olarak tanımlamıştır. Nitekim rakamlar da bu fikri doğrulamaktadır. Ardından eserde MTBK üyelerinin ve Veli Kayyum Han'ın bu süreçteki durumu aktarılmıştır. Veli Kayyum Han kendi isteği ile bulunduğu bölgedeki Amerikalılara teslim olmuş ve ilk incelemelerden sonra 22 Mayıs 1941 tarihinde tutuklanarak Nürnberg yargılamalarına giden süreç başlamıştır. Kayyum Han mahkemede Türkistan'ın Bolşevik zulmünden kurtularak özgürleşmesi için mücadele ettiklerini belirterek, sadece Doğu cephesinde mücadele ettiklerinin özellikle altını çizmiştir. Yargılama sonucunda ise Sovyet tarafının itirazlarına rağmen 1947 yılında serbest bırakılmıştır. Veli Kayyum Han, savaşın sona ermesinin ardından Milli Türkistan Birlik Komitesi'ni tekrar kurarak 1993 yılında hayatını kaybedene dek Türkistan'ın bağımsızlığı için çalışmalarına aralıksız olarak devam etmiştir (Kumru, 2024, s. 360.). Eser son olarak Almanya'nın Doğu politikası üzerine bir analiz yaparak ve ardından gelen *Sonuç* bölümüyle de tamamlanmıştır.

Genel bir değerlendirme yapılacak olursa eser dönem ve doğrudan ilgilendiği konu ile ilgili detaylı bilgilere yer vermektedir. Ayrıca eseri meydana getirirken faydalanılan arşivler ve diğer telif eserler nitelik ve nicelik olarak okuyucuya literatür bakımından geniş bir perspektif sunmaktadır. Coşkun Kumru hem Türkistan özelinde hem de İkinci Dünya Savaşı hakkında genel bir okuma yapmak isteyenler için yeni fikirler ortaya çıkaracak bir eser ortaya koymuştur. Son olarak, metnin sıkıcılıktan uzak, akıcı bir dille kaleme alınmış olması, eserin diğer akademik kitaplardan ayrılan önemli bir özelliği olarak dikkat çekmektedir. Bu üslup, okuyucuyu metne daha kolay bağlamakta ve konunun anlaşılmasını da oldukça kolaylaştırmaktadır.